

118). Şiirlerinin çoğunda aşk, ayrılık, hasret, acılara sabır, hayattan şikâyet, üzüntü ve vefasızlık gibi temalarla yer vermekle birlikte şarap (hamriyyât) ve hikmetle (hikemiyyât) ilgili parçalarına da rastlanmaktadır. Hilâl Nâcî onun aşk şiirlerini, başta Dellâülkütüb'ün *Lüme-hu'l-mulah'* olmak üzere Zerkeşî'nin *Üküdü'l-cümân'*, İmâdüddin el-İsfahânî'nin *el-Harîdetü'l-kaşr'* gibi edebî eserlerle Yâkût'un *Mu'cemü'l-üdebâ'* adlı eseri, İbn Şâkir el-Kütübî'nin *Fevâtü'l-Vefeyât'*, Safedî'nin *el-Vâfi bi'l-Vefeyât'* gibi biyografi kitaplarından derlemiştir. Kafiyelerine göre alfabetik 380 beyitten oluşan bu eser, *el-Hasan b. Esed el-Fârikî hayâtühü ve ş-şabâbe min ş-rihi* adıyla yayımlanmıştır (Riyad 1398/1978). Hayatından bahsedilen kaynaklarda, ayrıca edebî eserlerde şiirlerinden çok sayıda parçalar bulunan Fârikî'nin müstakil divanı da vardır. Aynı zamanda iyi bir nahiv âlimi olduğu için Nahvî nisbesiyle de anılan Fârikî eski şiirlerdeki zor beyitleri çözmekte usta idi.

Eserleri. 1. *el-İfşâh fî şerhi ebyâtin müşkileti'l-i'rab*. Kaynaklarda *el-İfşâh fî'l-'avîş*, *Şerhu'l-ebiyâtî'l-müşkileti'l-i'rab*, *el-İfşâh 'an (fî) ebyâtin müşkileti'l-izâh*, *el-İfşâh fî şerhi ebyâtin müşkile* adlarıyla da geçen eser, ihtiva ettiği lugazlardan dolayı veya nazım zaafı gibi sebeplerle mânası muğlak ve i'rabı güç olan 256 beyti açıklamaktadır. İlk defa Saîd el-Efgânî tarafından yayımlanan eser, sadece Paris nüshasına dayanan bu neşrinde yanlışlıkla Ebû'l-Hasan er-Rummânî'ye nisbet edilerek *Tevcihü i'râbi ebyâtin mülğazeti'l-i'rab* adıyla yayımlanmıştır (Dımaşk 1377/1958). Paris nüshası ile birlikte Medine (Arif Hikmet) ve Kahire (Dârü'l-kütübî'l-Misriyye) nüshalarının da karşılaştırılmasıyla Bıngazi Üniversitesi'nde yapılan ikinci neşrinde (1394) bu hata düzeltilmiştir. 2. *Şerhu'l-Lüma'*. İbn Cinnî'nin nahve dair *el-Lüma'* adlı eserinin şerhidir. Müellif *el-İfşâh*'ın birçok sayfasında bu eserin söz etmektedir (bk. s. 78, 219, 231, 322, 365). 3. *Divân*. Tahran'da Millî Kütüphane'de (nr. 276) şerhiyle birlikte bir nüshası mevcuttur.

Fârikî'nin bunlardan başka *Kitâbü'l-Hurûf* (*el-İfşâh*, s. 62, 200), *Kitâbü'l-El-gâz* (İbnü'l-Kiftî, I, 297; Kütübî, I, 321) ve *ez-Zebed fî ma'rifeti külli aḥad* (*Hediyetü'l-ârifin*, I, 277) adlı eserlerinden de söz edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Nasr el-Fârikî, *el-İfşâh fî şerhi ebyâtin müşkileti'l-i'rab* (nşr. Saîd el-Efgânî), Beyrut 1400/1980, nâşirin mukaddimesi, s. 5-41; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, VIII, 54-75; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, Kahire 1986, I, 294-298; İbnü's-Sâbûnî, *Tekmiletü lkmâli'l-lkmâl*, Beyrut 1406/1986, s. 199; Abdülbâkî b. Abdülmeccid el-Yemânî, *İşâretü't-ta'ytin fî terâcimi'n-nuḥât ve'l-lugaviyyin* (nşr. Abdülmeccid Diyâb), Riyad 1406/1986, s. 85-86; Zehebî, *A'lamü'n-nübela'*, XIX, 80-81; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, I, 321-324; Safedî, *el-Vâfi*, XI, 401-404; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, III, 143; Süyûtî, *Buḡyetü'l-vu'ât*, I, 500; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *Uyûnû'l-mu'elleft* (nşr. Mahmûd el-Fâhûrî), Halep 1982, I, 267; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1563; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, Beyrut, ts. (Dârü lhyâi't-türâsi'l-Arabî), III, 380; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cenân* (nşr. Esedullah İsmâiliyyân), Tahran 1391, III, 84; Brockmann, *GAL Suppl.*, I, 194-195; *İzâhu'l-meknûn*, II, 43; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 277; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, III, 206; Ziriklî, *el-A'lam*, II, 198; Osman Turan, *Seçuk-lular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1969, s. 204; Hilâl Nâcî, *el-Hasan b. Esed el-Fârikî*, Riyad 1398/1978; Muhammed İbrâhim el-Bennâ, "el-İfşâh fî şerhi ebyât müşkileti'l-i'rab", *MMMA* (Kahire), XXIV/2 (1978), s. 347-381; Âzertâş Âzernûş, "İbn-i Esed-i Fârikî", *DMBİ*, III, 10-11.

RECEP DİKİCİ

FÂRİS eş-ŞİDYÂK

(فارس الشدياق)

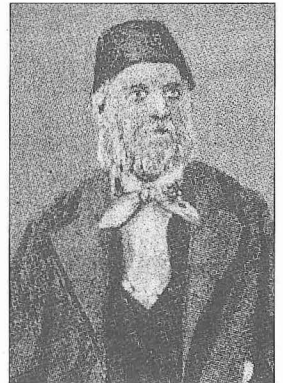
Ahmed Fâris b. Yûsuf b. Mansûr
(ö. 1305/1887)Modern Arap edebiyatının
önde gelen temsilcilerinden, şair,
gazeteci ve yazar.

XIX. asrın ilk yıllarında Cebelilübnan'ın Aşkût köyünde doğdu. Önemli şahsiyetler yetiştiren köklü ve tanınmış bir Mârûnî ailesine mensuptur. İlk öğrenimini köyünde yaptıktan sonra Kirsûvân'daki Aynivereka Medresesi'ne girdi ve Arapça'dan başka Süryânice, mantık, hristiyan ilâhiyatı okudu; bir yandan da özel olarak Türkçe'ye ve hat sanatına çalıştı. On beş yaşında iken babasının ölümü üzerine, bulunduğu bölgede henüz matbaa işleri fazla gelişmediği için bir süre kitap istinsahı ile uğraştı. Bir ara ticaretle ilgilendiyse de başarılı olamayınca yeniden istinsah işine döndü. Bu sıralarda Amerikalı misyonerlerle tanışarak Mârûnîlik'ten Protestan mezhebine geçen ağabeyi Es'ad'ın Mârûnî rahipleri tarafından işkenceyle öldürülmesi onu çok etkiledi; bu sebeple din adamlarına karşı duyduğu nefreti hemen bütün yazılarında görmek mümkündür. Hatta kendisi ifadesine göre daha sonra İslâm di-

nine girmesinde bu hadisenin de büyük etkisi olmuştur. Bu durumda Lübnan'da barınamayacağını anlayan Fâris, Amerikalı misyonerlerin daveti ve yardımı ile bir süre İskenderiye'de kaldıktan sonra 1826 yılında Malta'ya gitti ve orada İngilizce öğrendi. 1828'de Kahire'ye geçerek burada bir taraftan misyoner okullarında Arapça dersleri verirken bir taraftan da klasik tahsilini tamamlamaya çalıştı ve bu arada *el-Vekâ'i'u'l-Mışriyye* gazetesine de yazılar yazdı. Kahire'de iken Suriyeli Mârûnî bir ailenin kızıyla evlendi, bu ilk evliliğinden iki oğlu oldu; bunlardan biri ölmüş, Selîm adındaki oğlu ise yıllar sonra kendisiyle birlikte İstanbul'da haftalık *el-Cevâ'ib* gazetesini çıkarmıştır.

1834'te misyoner matbaasında çalışmak ve öğretmenlik yapmak üzere yeniden Malta'ya gitti. On dört yıl kadar burada kaldıktan sonra şarkiyatçı Samuel Lee'nin başkanlığında yapılan *Kitâb-ı Mukaddes* tercümesi çalışmalarına katılmak üzere Londra'ya davet edildi. Londra'da bulunduğu zaman zarfında birçok defa Paris'e gidip geldi ve bu seyahatler sırasında Fransızca'sını da geliştirdi; böylece ana dili Arapça'dan başka daha önce öğrendiği Süryânice, Türkçe ve İngilizce'nin yanında Fransızca'yı da elde etmiş oldu. Bu sırada birinci eşinden ayrılarak bir İngiliz hanımla evlendi.

1846'da Tunus Beyi Ahmed Paşa Fransa'ya gelmiş ve Paris, Marsilya gibi başlıca şehirlerdeki fakirlere büyük ihsanlarda bulunmuştu. O yıllarda Londra'dan tekrar Malta'ya geçmiş olan Fâris eş-Şidyâk, bu tutumundan dolayı beyi övmek amacıyla Kâ'b b. Zühre'nin Hz. Peygamber için söylediği "Bânet Suâd" kasideini tanzir eden bir kaside yazdı. Bu şiiri çok beğenen Ahmed Paşa onu Tunus'a davet etti, Tunus'a gelince de ona

Fâris
eş-Şidyâk

büyük ilgi ve misafirperverlik gösterdi. Fâris eş-Şidyâk burada İslâm dinine girdiğini açıkladı ve Ahmed adını aldı. Daha sonra *er-Râ'idü'l-Tûnisî* adlı resmî gazeteyi çıkardı, bu gazetede yazılar yazdı. Kırım Savaşı sırasında Abdülmecid'i öven, Rus çarını yeren bir kaside kaleme alarak padişaha gönderdi. Şiiri beğenen padişah kendisini İstanbul'a davet etti; geldiğinde (1857) törenle ve büyük bir izzet ve ikramla karşılanarak Matbaa-i Âmire musahhihliği yanında tercüme odasında da görevlendirildi. Fâris eş-Şidyâk 31 Mayıs 1861'de İstanbul'da hıfızlık *el-Cevâ'ib* gazetesini çıkarmaya başladı. Kısa sürede Osmanlı ülkesi dışında Fas, Tunus, Cezayir, Mısır, Hindistan, Çin, Güneydoğu Asya adaları ve Orta Asya gibi İslâmiyet'in yaygın olduğu ülkelerde geniş etki yapan gazete, müslümanları Osmanlı hükümdarı olan halife etrafında toplanmaya çağırdı. Gazetesiyle Avrupa medeniyetini müslümanlara tanıtmaya çalışan ve gerektiğinde bütün yazıları kendisi yazan Fâris eş-Şidyâk Osmanlı Devleti'nin Araplar'la meskûn vilâyetlerinde büyük bir şöhret kazandı. Son zamanlarında gözü zayıfladığı için gazeteyi oğlu Selim'e bıraktı; fakat oğlu bu işi fazla devam ettiremedi ve 1884'te yayıma son verdi (geniş bilgi için bk. el-CEVÂİB). Ahmed Fâris eş-Şidyâk, gazetesini çıkarmak için kurduğu aynı adı taşıyan modern matbaada ayrıca birçok Arapça ve Türkçe kitap yayımlamış, büyük bir yekûne ulaşan yayınlarının katalogu basılmıştır.

1886'da Kahire'yi ziyaret eden ve başta hidiv olmak üzere devlet ve ilim adamlarından büyük ilgi gören Fâris eş-Şidyâk 20 Eylül 1887'de İstanbul'da öldü. Vasiyeti üzerine cenazesi Beyrut'a nakledilerek orada defnedildi. Ancak onun ölümü sırasında müslüman mı, hristiyan mı olduğu ihtilâf konusudur; Luvîs Şeyho'ya göre ölmeye önce Katolikliği seçmişti. Cenazesinin Beyrut'a nakli sırasında hem müslüman hem de hristiyan din adamları tarafından teşyî edildiği söylenmektedir (Şefik Cebri, s. 51).

Fâris eş-Şidyâk Suriye, Mısır, Malta, Tunus ve Avrupa'nın çeşitli yerlerini gezerek buralarda yaşamış ve Batı medeniyetini İslâm dünyasına mukayeseli biçimde tanıtmaya çalışmıştır. Bunu yaparken kendi memleketinde gördüğü eksiklikleri -Fransız yazarı François Rabelais gibi- geniş kelime hazinesiyse dile hâkimiyeti sayesinde alay ederek, güldürerek ve acımasızca tenkit ederek göz-

ler önüne sermiş, bu arada eğitim, öğretim, sosyal meseleler, iktisat, dil, gazetecilik ve matbuat konularında birçok yenilik teklif etmiş ve bunların bir kısmını bizzat kendisi gerçekleştirmiştir. Ancak basında çıkan münazara ve münakaşalarında sert, saldırgan ve çok defa mübalağalı bir üslup kullanmıştır; bu bakımdan kitaplarında devrinin siyasî, sosyal, dinî ve edebî meseleleri üzerine verdiği bilgileri ihtiyatla karşılamak gerekir. Şahsî hayatında ise geçimsizliğiyle tanınmıştır.

Eserleri. Hayatı, edebî-ilmî şahsiyeti, gazeteciliği ve diğer faaliyetleri hakkında pek çok müstakil çalışma kaleme alınmış olan (bk. bibl.) Fâris eş-Şidyâk'ın eli kadar eserinden otuz beşi basılmıştır; bunlarda ve *el-Cevâ'ib* gazetesinde söz ettiği diğerlerinin ise nerede bulunduğu konusunda birkaç hariç herhangi bir bilgi yoktur.

A) Sözlükler. 1. *el-Leif fî külli ma'nen tarîf* (Malta 1839; İstanbul 1299). Seçilmiş edebî parçalar ihtiva eden eser eş anlamlı kelimelere dairdir. 2. *Uşûlül-luğati'l-'Arabiyyeti'l-maḥkiyye* (London 1856). Arapça sözlüklerin nasıl olması gerektiği hakkındadır. 3. *Surrû'l-leyâl fî'l-ḳalbi ve'l-ibdâl* (İstanbul 1284). Arapça kelimelerin etimolojisiyle dil ve dilcilik konularını inceleyen eserin II. cildi basılmamıştır. 4. *el-Câsûs 'ale'l-Ḳâmûs* (İstanbul 1299). Firûzâbâdî'nin (ö. 817/1415) *el-Ḳâmûsü'l-muḥîṭ* adlı sözlüğünü tenkit maksadıyla yazılmış bir eser olmakla birlikte diğer sözlükleri de ele almakta ve bunların ortak eksikliklerini belirttikten sonra modern bir Arapça sözlüğün nasıl olması gerektiğini anlatarak dil ve sözlükçülük üzerine birçok orijinal görüş ileri sürmektedir.

B) Gramerler. 1. *el-Bâkûretü's-şehiyye fî naḥvi'l-luğati'l-İngilizîyye* (Malta 1836; İstanbul 1299). İngilizce öğretimiyle ilgilidir. 2. *el-Muḥâveretü'l-insiyye fî'l-luğateyni'l-'Arabiyye ve'l-İngilizîyye* (Malta 1840; İstanbul 1299). 3. *el-Ecvibetü'l-celiyye fî'l-uşûlî'n-naḥviyye* (Malta 1841). Arap gramerine dair görüşlerine karşı yapılan tenkitlere cevap mahiyetindedir. 4. *es-Senedü'r-râvî fî şarfi'l-Fransevî* (*Grammaire française à l'usage des Arabes, de l'Algérie, de Tunis, du Maroc, de l'Égypte et de la Syrie*, Paris 1854). Gustave Dugat ile müştereken yazılmıştır. 5. *Gunyetü't-tâlib ve münyetü'r-râğib fi's-sarf ve'n-naḥv ve ḥurûfi'l-me'ânî* (İstanbul 1289). Arap gramerine dair olan esere Saîd eş-Şer-

tûnî *es-Sehmü's-şâ'ib* adıyla bir red-diye yazmış (Beyrut 1874), Fâris eş-Şidyâk'ın isteğiyle İbrâhim el-Ahdeb ve Yûsuf el-Esir de ona cevap vermişler, ancak Şertûnî'nin bazı itirazlarının yerinde olduğunu da kabul etmişlerdir. Bu eser Muhammed Şükrî tarafından aynı isimle Türkçe'ye tercüme edilmiştir (İstanbul 1304).

C) Seyahatnâmeler. 1. *es-Sâḳ 'ale's-sâḳ fî mâ hüve'l-fâryâḳ* (Paris 1855). Dil konularına da temas etmekle birlikte aslında kadınların iyi ve kötü taraflarını göstermek için yazdığını söylediği bu eserde müellif ayrıca özel hayatını ve gezip gördüğü yerlerde başından geçen ilgi çekici olayları, günün siyasî, sosyal, dinî, ilmî ve edebî meselelerini Fransa ve İngiltere'den örnekler vererek anlatmaktadır. Bu yönüyle kitap bir otobiyografi ve seyahatnâme mahiyetinde olmasının dışında medeniyet tarihi açısından da önem taşımaktadır; sonuna ilâve edilen zeyilde ise şarkiyatçılar ve çalışmaları hakkında geniş ve derin tenkitlere yer verilmiştir. Ancak yazarın akislim ve tarihî gerçeklere uymayan mübalağalı üslûbundan dolayı anlattığı birçok olayın ihtiyatla karşılanması gerekmektedir. Eser René R. Khawam tarafından Fransızca'ya tercüme edilmiştir (*La jambe sur la jambe*, Paris 1991). 2. *el-Vâsiṭa fî ma'rifeti aḥvâli Malta* (Tunus 1283; İstanbul 1299). Malta adasının tarihi, coğrafyası ve sosyal durumuyla ilgilidir. 3. *Eḥâsinü'l-maḳâl fî meḥâsini ehli's-şimâl* (İstanbul 1871). Almanya'ya yaptığı geziler hakkındadır. 4. *Keşfü'l-muḥabbâ 'an fûnûni Urubbâ* (İstanbul 1299). Avrupa'ya, özellikle İngiltere ve Fransa'ya yaptığı gezileri anlatmaktadır.

D) Tenkide Dair Eserler. 1. *Taḥṭ'eti Matrân et-Tütüncî* (Malta 1843). 2. *Taşvîbü siḥâmî't-taḳlîṭ 'alâ Ḳuṭri'l-muḥîṭ* (İstanbul 1288). 3. *Şavtü'r-redîf fî şî'ri's-Şeyḥ Nâsîf* (İstanbul 1288). 4. *Hevâdî't-te'îf fî taḥṭ'eti İbrâhîm b. Nâsîf* (İstanbul 1288).

E) Çeşitli Konulara Dair Çalışmalar. 1. *Haberîyyetü Es'ad eş-Şidyâḳ* (Malta 1833). Ağabeyi Es'ad'ın Protestan mezhebine geçmesinden dolayı Mârûnî din adamlarından gördüğü eziyetleri, onların iç yüzünü, cehaletlerini ve mezhep taassuplarını anlatan bir eserdir. 2. *Şalîbü Mesîḥ* (Malta 1836). Hristiyanlara ait ilâhiler mecmuası niteliğindedir. 3. *Muḳad-dimetü Divânî Aḥmed Fâris* (İstanbul 1277). Nesrini düşündüğü divanı mü-nasebetiyle şiir hakkındaki görüşlerine

yer verdiği bir eserdir. 4. *Mecmû'atü Veleđi'l-Cevâ'ib* (İstanbul 1288). *el-Cevâ'ib*'den ayrı ve Türkçe olarak çıkarıldığı *Veledü'l-Cevâ'ib* adlı gazetede yayımlanan yazılarından seçmeleri ihtiva etmektedir. 5. *Kenzü'r-regâ'ib fî mün-tehabâtî'l-Cevâ'ib* (I-VII, İstanbul 1288-1298). *el-Cevâ'ib* gazetesinde yayımlanan makalelerinden seçmelerdir. 6. *el-Makâmetü'l-bahşîsiyye* (Cezair 1895). 7. *Felsefetü't-terbiye ve'l-edeb* (baskı yeri ve tarihi belli değil).

F) Tercümeler. 1. *el-Kenzü'l-muhtâr fî keşfi'l-arâzi ve'l-bihâr* (Malta 1833). 2. *Târîhu'l-kenise 'alâ vecihî'l-ihtisâr* (Malta 1839). 3. *Kitâbü's-Şalavâtî'l-'âmme ma'a Mezâmîri Dâvûd* (Malta 1840). 4. *Şerhu tabâ'i'i'l-hayvân* (Malta 1841). W. F. Mair'den yaptığı zoolojiye dair bir tercümedir. 5. *Kitâbü's-Şalâtî'l-'âmme ve icrâ'i's-sırrîn ve't-ğukûsî'l-kenisiyye* (London 1850). Kilisede icra edilen âyinler hakkındadır. 6. *el-'Ahdü'l-cedîd* (London 1851). 7. *el-'Ahdâni'l-'Atîf ve'l-Cedîd* (London 1857). 8. *Mecelletü'l-aḥ-kâmî'l-'adliyye* (İstanbul 1286). *Mecel-le*'nin Arapça'ya tercümesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

J. N. Maloof, *Hzânetü'l-eyyâm fî terâcimi'l-'izâm*, New York 1899, s. 169-170; Philip Dî Tarrâzi, *Târîhu's-şahâfeti'l-'Arabiyye*, Beyrut 1913, I, 61-64, 96-99; *Hediiyetü'l-'ârifîn*, I, 191; Serkis, *Mu'cem*, I, 1104-1107; Bûlis Mes-'ad, *Fâris eş-Şidyâk*, Beyrut 1934; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 867-868; a.mlf., "Fârisüşşidyâk", *IA*, IV, 469-470; Mârûn Abbûd, *Aḥmed Fâris eş-Şidyâk: saḡru Lûbnân*, Beyrut 1950; Muhammed Ahmed Halefullah, *Aḥmed Fâris eş-Şidyâk ve ârâ'ühü'l-luğaviyye ve'l-edebiyye*, Kahire 1955; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, II, 41; a.mlf., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 79-80; Mihâil Savvâ, *Aḥmed Fâris eş-Şidyâk*, Beyrut 1962; H. A. Hourani, *Arabic Thought*

in the Liberal Age. 1798-1939, London 1962, s. 97-99; Kâmûsü'l-a'lâm, V, 3326-3327; Hüseyin Gazi Yurdaydın, *İslâm Tarihi Dersleri*, Ankara 1971, s. 212-213; Da'd Kannâb Âide, *er-Rafzü'l-mübdi' fî edebi Aḥmed Fâris eş-Şidyâk*, Beyrut 1975; İmâd es-Sulh, *Aḥmed Fâris eş-Şidyâk: âşâruḥu ve 'aşruḥ*, Beyrut 1980; Hilmi Halil, "İlmü'l-me'âcim 'inde Aḥmed Fâris eş-Şidyâk", İskenderiye 1987; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 193; Enîs el-Makdisî, *el-Fünü-nü'l-edebiyye ve a'lâmühâ*, Beyrut 1980, s. 139-182; C. Zeydân, *Âdâb*, II, 599-600; a.mlf., *Meşâhîrü's-şarḡ*, Beyrut, ts. (Dâru Mektebeti'l-Hayât), II, 101-114; Yûsuf Es'ad Dâğır, *Meşâ-dirü'd-dirâsâtî'l-edebiyye*, Beyrut 1983, II, 457-464; Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İstanbul 1983, s. 36-37; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Mucez fî târîhi'l-edebi'l-'Arabî*, Beyrut 1985, IV, 88-112; a.mlf., *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, Beyrut, ts., s. 1039-1046; Şevkî Muhammed el-Meâmîlî, *el-İtticâhü's-sâḡir fî edebi's-Şidyâk*, Kahire 1988; Şefik Cebri, *Aḥmed Fâris eş-Şidyâk*, Beyrut 1407/1987; Muhammed Ali ez-Zerkân, *el-Cevânbü'l-luğaviyye 'inde Aḥmed Fâris eş-Şidyâk*, Dimaşk 1408/1988; Muhammed Abdülganî Hasan, *Aḥmed Fâris eş-Şidyâk*, Kahire, ts. (ed-Dârü'l-Misriyye); Atilla Çetin, "XIX. Yüzyıl Arap Kültür Dünyasında Önemli Bir Basın Organı: el-Cevâib Gazetesi", *Mélanges Professeur Robert Mantran* (ed. Abdeljelil Temimî), Zaghuan - Tunis 1988, s. 83-92; a.mlf., "el-Cevâib Gazetesi ve Yayını", *TD*, XXXIV (1984), s. 475-484; Yûsuf Müslim Ebû'l-Adûs, "Cühûdü Aḥmed Fâris eş-Şidyâk fî taṭviri'l-mu'cemi'l-'Arabiyyi'l-mu'âşır", *Fî'l-Mu'cemiiyyeti'l-'Arabiyyeti'l-mu'âşıra*, Beyrut 1407/1987, s. 27-235; a.mlf., "Kırâ'e fî cühûdi Aḥmed Fâris eş-Şidyâk el-lüğaviyye ve'l-mu'cemiiyye", *Mecelletü Ebḡâsî'l-Yermûk*, V/1, 1987, s. 7-40; Muhammed el-Hâdî el-Matvî, *Aḥmed Fâris eş-Şidyâk*, Beyrut 1989, I-II; Muhammed Ali Şevâbîke, *eş-Şidyâku'n-nâkid*, Amman 1412/1991; Najjari, "Aḥmad Fâris al-Shidyak and Two of His Poetry Manuscripts", *al-Adîb*, sy. 87 s. 2-5; A. G. Karam, "Fâris al-Shidyâk", *El*² (Fr.), II, 819-821; Bustânî, *DM*, X, 428-430.

ATILLA ÇETİN

FÂRİSİ, Ebû Ali

(bk. EBÜ ALİ el-FÂRİSİ).

FÂRİSİ, Kemâleddin

(bk. KEMÂLEDDİN el-FÂRİSİ).

FÂRİSİ, Muhammed b. Ebû Bekir

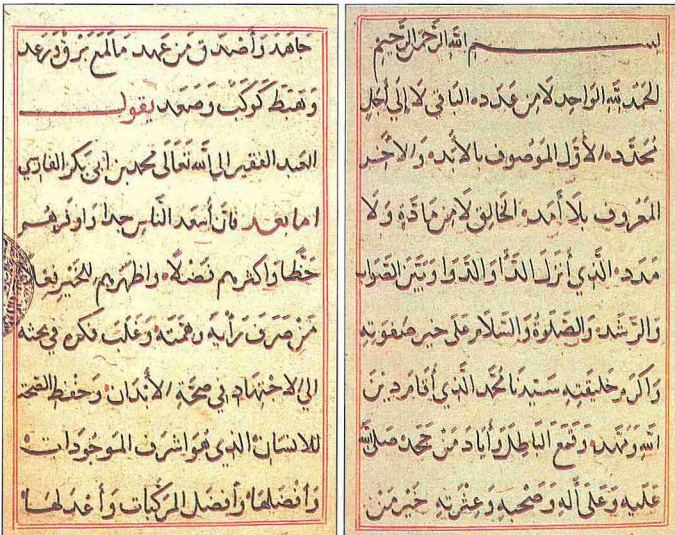
(محمد بن أبي بكر الفارسي)

Ebû Abdillâh Bedrûddîn
Muhammed b. Ebî Bekr
b. Muhammed el-Fârisî
(ö. 677/1278)

Matematik,
astronomi ve tıp bilgini.

Fars bölgesinin Dâircîrz şehrinde bir vezir ailesine mensuptur; soyunun Hz. Ebû Bekir'e bağlandığı söylenir. Babası Mekke'ye giderek burada on altı yıl kaldıktan sonra Yemen'e geçip Aden'e yerleşmiştir. Aden'de doğan Fârisî çeşitli âlimlerden dil, edebiyat, mantık, fıkıh, tıp, astronomi ve mûsiki okumuş, özellikle astronomi ilminde şöhrete kavuşmuştur. Bağdatlı İsmâil Paşa, Fârisî'nin Dimaşk'a yerleşerek orada yaşadığını ve 627'de (1230) öldüğünü söylüyorsa da (*Hediiyetü'l-'ârifîn*, II, 112) onu nisbesi, adı, baba ve dede adı aynı ve doğum tarihi 627, ölümü 697 (1298) olan bir Şâfiî fakihle (Kehhâle, IX, 118) karıştırdığı anlaşılmaktadır. Ebû Abdullah el-Fârisî'nin Aden'de yaşadığı, bazı eserlerini Resûlîler hânedanından el-Melikü'l-Muzaffer Yûsuf b. Ömer'e ithaf ettiği ve 677'de (1278) Aden'de vefat ettiği bilinmektedir.

Eserleri. 1. *Me'âricü'l-fikri'l-vâhic fî ḡalli müşkilâtî'z-zîc*. İbrânî harfleriyle yazılmış iki nüshası bulunan astronomi alanındaki bu kitabın, Ebû'l-Hasan Ferîdüddin Ali b. Abdülkerîm eş-Şirvânî'nin eserinden mülhem olduğu sanılmaktadır. 2. *Nihâyetü'l-idrâk fî esrârî'l-ef-lâk*. Astronomiye dair olan eser üç "maksad" (bab) üzere tertip edilmiştir. 3. *Mâdetü'l-hayât ve ḡfzü'n-nefs mine'l-âfât*. On bir bab halinde tertip edilen eser çeşitli zehirler üzerinedir. 4. *ed-Dürretü'l-munteḡabe fî'l-edviyeti'l-mücerrebe*. 5. *Âyâtü'l-âfâk fî ḡavâşşî'l-ev-fâk*. Astrolojiyle ilgilidir. 6. *Teyşîrü'l-meṭâlib fî tesyîri'l-kevâkib*. 7. *Aḥkâm-ı Câmâsb* (bu yedi eserin yazma nüshaları için bk. *GAL*, I, 625; *Suppl.*, I, 867). Fârisî'nin *et-Tebşîra fî 'ilmi'l-bayṭara*, ay

Muhammed
b. Ebû Bekir
el-Fârisî'nin
*Mâdetü'l-hayât
ve ḡfzü'n-nefs
mine'l-âfât*
adlı eserinin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Hacı Beşir Ağa,
nr. 517)